УДК 711.4.01

С.О. Іванов-Костецький
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну архітектурного середовища

ПЕРЕДУМОВИ МАЙБУТНЬОГО РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА СУЧАСНИХ МІСТ

© Іванов-Костецький С.О., 2014

Досліджено процес розвитку містобудівних концепцій та поглядів, що сформували архітектурне середовище сучасних міст.

Ключові слова: урбаністика, теорія містобудування, концепція розвитку міста.

It is investigated a process of development of town-planning conceptions and looks that formed the architectural environment of modern cities.

Key words: urbanites, theory of town-planning, conception of development of city.

Постановка проблеми

Від XIX ст. у країнах Європи розпочалася індустріальна революція. Новий життєвий устрій, розвиток науки і промисловості значно вплинули на усі аспекти життя суспільства. У великих містах світу різко загострилися соціальні, економічні й екологічні проблеми. Архітектори і містобудівники того часу стали пропонувати різні містобудівні концепції, в яких робилася спроба вирішити нові проблеми, породжені розвитком технічної цивілізації. Такі теорії і концепції продовжували виникати і пізніше, упродовж усього XX ст. Згадаємо головні тенденції, що характеризують розвиток містобудівної теорії цього періоду та сформували міське середовище сучасних міст.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Якщо говорити про фахову наукову літературу, у якій розглядаються містобудівні концепції та теорії розвитку сучасного архітектурного середовища, слід згадати роботи І. Груза [1], В.Т. Шимко [2], Я.В. Косицького [3], Е.С. Проніна [4], В.І. Вершиніна [5], Б.С. Посацького [6], Л.Б. Лунца, В.А. Григорьєва, І.А. Огороднікова [7] та інших. У наведених працях перелічено теорії розвитку міста, але відсутні загальні висновки на вплив цих концепцій на розвиток сучасних поглядів про архітектуру міського середовища.

Формування цілі статті

Метою дослідження є висвітлення основних парадигм передумов розвитку архітектурного середовища сучасних міст.

Виклад основного матеріалу дослідження

Для кращого розуміння головних тенденцій розвитку формування міст зручно буде поділити усі містобудівні концепції на дві основні категорії: урбаністичні і дезурбаністичні. Такий поділ може виглядати доволі умовним і для деяких концепцій його можна застосувати з великим наближенням, проте воно допоможе позначити основний “вододіл”, що відділяє два різні підходи. Різниця полягає у тому, що урбаністичний підхід припускає вирішення проблеми сучасного міста завдяки концентрації населення, тоді як за дезурбаністичним підходом, навпаки, передбачено розосередження людей у природному середовищі. У кожному випадку пропонувалося своє раціональне обґрунтування вибору того або іншого підходу, що стало причиною давньої полеміки між прибічниками урбанізму і дезурбанізму [8].

Урбаністичні концепції. Серед новаторських робіт у галузі сучасної урбаністики (рис. 1) можна виділити концепцію “Місто майбутнього” француза Ежена Енара (*Eugene Henard*, 1910) [9], “Індустріальне місто” француза Тоні Гарньє (*Tony Garnier*, 1917) [10], “Місто хмарочосів” француза Огюст Перре (*Auguste Perret*, 1922) [11], “Нове місто” італійця Антонио Сант’Елиа (*Antonio Sant’Elia*, 1914) [12], “Сучасне місто” на 3 млн. жителів француза Ле Корбюзьє (*Le Corbusier*, 1922) [13], “Динамічне місто” росіянина Миколи Ладовского (1929–1930) [14],

“Місто високих будинків” німця Людвіга Гільберсаймера *(Ludwig Hilberseimer,* 1927) [15]. У цих роботах сформульовано основні принципи сучасного урбаністичного міста: транспортні розв’язки, ліквідація традиційної вулиці, залізобетонні будинки-вежі, використання функціонального зонування території. Більшість з цих нововведень було узагальнено в Афінській хартії 1933 р., що стала своєрідним маніфестом сучасної урбаністики.

У 1950–60-х рр. з’явився новий вид концепцій урбаністичного типу, які передбачали використання просторових будівельних конструкцій (рис. 2). Серед концепцій цього періоду можна назвати “місто-структуру” француза Іонана Фрідмана (*Yona Friedman,* 1958) [16], “просторове місто” групи японських метаболистов Кензо Танге та ін. (*Kenzo Tange,* 1960) [17], “висяче місто” Дж. Фицджийона, “кібернетичне місто” француза Ніколя Шеффера (*Nicolas Schöffer, 1955*), “біотехнічне місто” італійця Паоло Солери (*Paolo Soleri*, 1955) [18], “місто-хмарочос” на 1,6 млн. жителів американця Френка Ллойда Райта (*Frank Lloyd Wright*, 1959) [19], “тотальне місто” француза Жан-Клода Бернара (*Jean-Claude Bernard,* 1962) [20] та ін. У цьому випадку розроблялися такі ідеї, як місто, “підвішене” над землею на просторових конструкціях, “місто-міст” над річкою, затокою, океаном. Місто зі штучним мікрокліматом, що імітує природні умови, або, в іншому випадку, місто у вигляді однієї вежі заввишки в декілька кілометрів, з переходами – транспортними магістралями. Крайнім вираженням ідей урбанізму виглядає концепція розселення людства на території одного глобального мегаполісу, що охоплює усі континенти (“Екуменополис” грека Константіноса Доксіадіса (*Konstantinos Doxiadis*, 1961) [21]).

Аналізуючи динаміку появи концепцій урбаністичного типу, можна зазначити, що основні плідні ідеї тут було висловлено вже в першій третині XX століття. Вони ж загалом і визначали містобудівний процес і формуванні міського середовища впродовж усього століття. У 1950–60-ті рр. у розвитку урбаністичних концепцій було досягнуто певної межі, коли більшість з них вже були швидше техноутопією, ніж практичною концепцію (“місто-хмарочос”, “тотальне місто”, “кібернетичне місто” і т.п.). У цьому вигляді вони були вже мало придатні для реалізації на технічному рівні, якого було досягнуто на той час. Під кінець 1960-х рр. спостерігається різкий спад творчих пошуків у цій галузі, що говорить про те, що основні шляхи урбанізації було вже визначено, і пошуки в цьому напрямі вичерпали себе.

Характерними рисами концепцій урбаністичного виду можна вважати такі:

– будь-які проблеми міста можливо та необхідно вирішувати механізацією, розвитком інженерної та транспортної інфраструктури міста; отже, основну увагу звертають на створення умов для розвитку транспортних магістралей, використання машин і механізмів, засобів транспорту тощо [22];

– основні біологічні потреби людини у контакті з живою природою ігнорувалися або відсувалися на задній план.

Результатом такого явно технократичного підходу стало те, що сучасне місто поступово набувало рис “глобальної машини” (як і передбачав Сант’Елиа), перетворювався на “склад для машин, механізмів і людей” [23].

Дезурбаністичні концепції. До концепцій цього виду належать (рис. 3) “Лінійне місто” іспанця Артура Соріа Мата (*Arturo Soria Mata,* 1882) [24], “Місто-сад” англійця Ебенізера Говарда (*Ebenezer Howard,* 1898) [25], дві теорії “Міста-супутники” англійця Г. Тейлора (*G. R. Taylor,* 1915) та англійця Реймонда Енвіна (*Raymond Unwin,* 1922), концепцію “органічної децентралізації” фіна Еліеля Саарінена (*Eliel Saarinen, 1913*) [26], “Зональне місто” росіянина Миколи Милютина (1929) [27], “Лінійне місто” росіянина Моісея Гінзбурга (1932) [28], “Просторове місто” американця Френка Ллойда Райта (*Frank Lloyd Wright,* 1932) [29], “новий елемент розселення” А. Бабурова, А. Гутнова, І. Лежави (1959) та інші концепції. В цих роботах використовувались дві основні ідеї, які визначили характер розвитку дезурбанізму в XX ст. Перша – це ідея лінійного міста, друга – ідея міста обмеженого розміру, вписаного в природне оточення. Крайнім прикладом дезурбанізму можна вважати концепцію “Регіональне місто” Кларенса Штейна (1939) [30], що передбачає розселення людства в невеликих селищах і містах, розосереджених по усій планеті.

У 1980-ті рр. з’явилися концепції нового типу, в яких було враховано сучасні підходи до екології і соціології житлового середовища. Серед них можна назвати “Екополіс” Арона Брудного і Д. Н. Кавтардзе (1981) [31], “Біотичне місто” А. Н. Тетиора (1990-ті рр.) [32], “Стійкі поселення” (1992) [33], “Ноосферне місто” В. А. Колясникова (2000) [34].

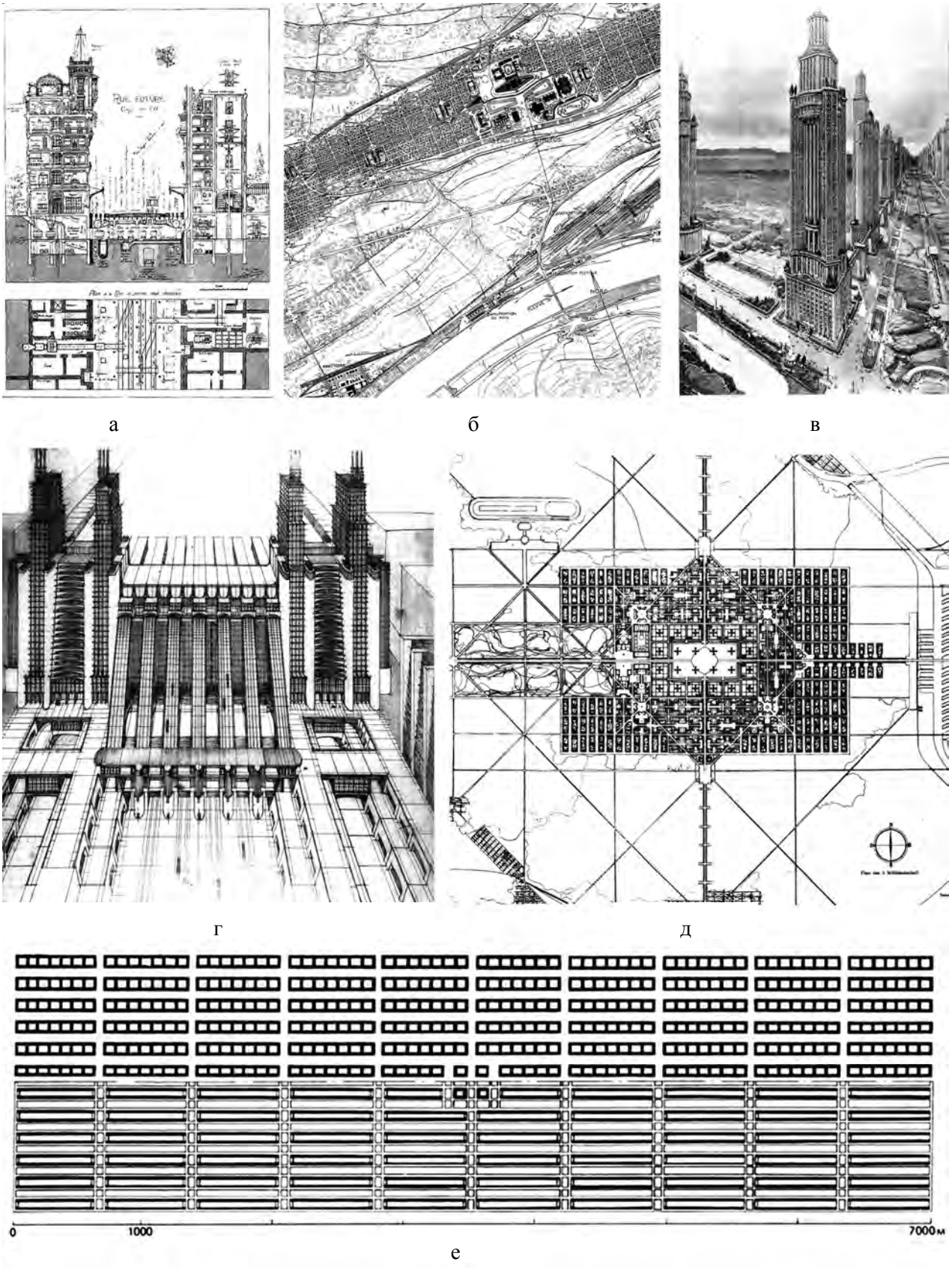

Рис. 1. Урбаністичні концепції поч. XX ст.:
а – “Ville Future” Енара, 1910; б – “Une Cite Industrielle” Гарньє, 1917; в – “Maisons-Tours” Перре, 1922; г – “La Citta Nuova” Сант’Елиа, 1914; д – “Contemporary City” Ле Корбюзьє, 1922; е – “Hochhausstadt” Гільберсаймера, 1927

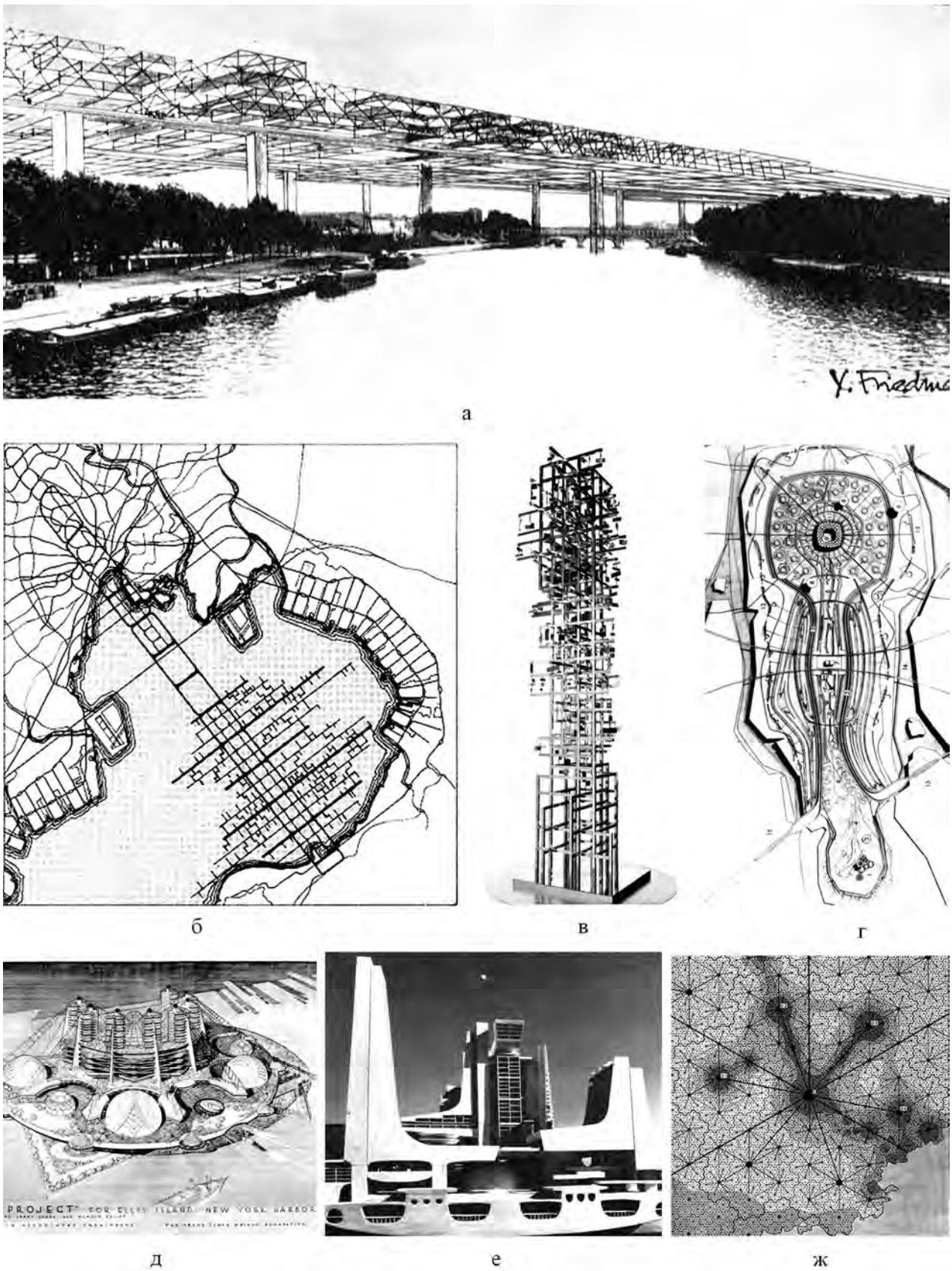

Рис. 2. Урбаністичні концепції сер. XX ст.:
а – “Spatial City” Фрідмана, 1958; б – “Tokyo Bay Plan” Танге, 1960; в – “Cybernetic City” Шеффера, 1955; г – “Mesa City” Солері, 1955; д – “Key Project for Ellis Island” Райта, 1959; е – “La ville totale” Бернара, 1962; ж – “Ecumenopolis” Доксіадіса, 1961

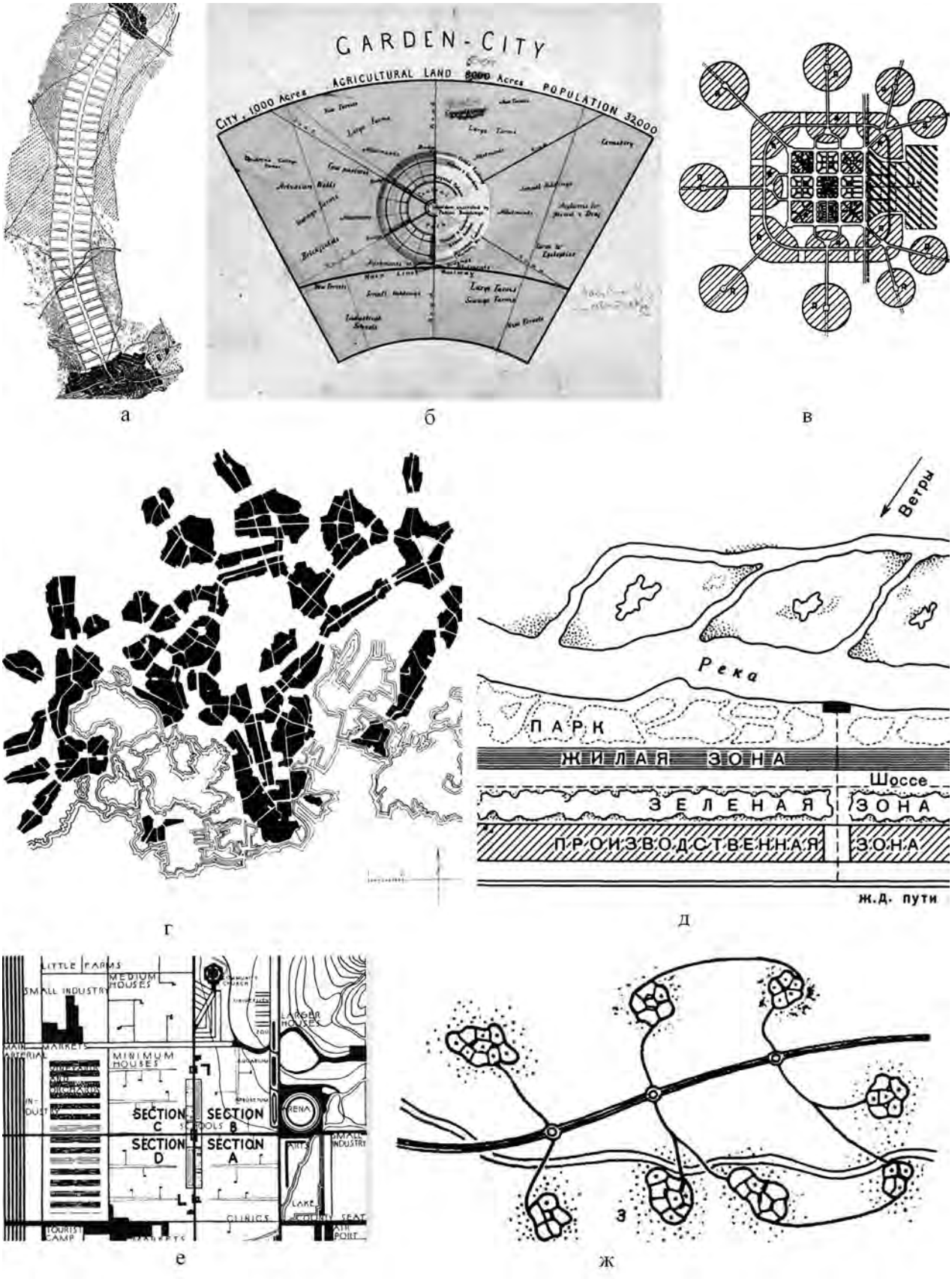

Рис. 3. Дезурбаністичні концепції поч. XX ст.:
а – "La ciutat lineal" Copia, 1882; б – "Garden Cities" Говарда, 1898; в – "Satellite Town" Енвіна, 1922;
г – "Decentralization pattern" Саарінена, 1913; д – "Зональне місто" Мілютіна, 1929;
е – "Broadacre City" Райта, 1932; ж – "Регіональне місто" Штейна, 1939

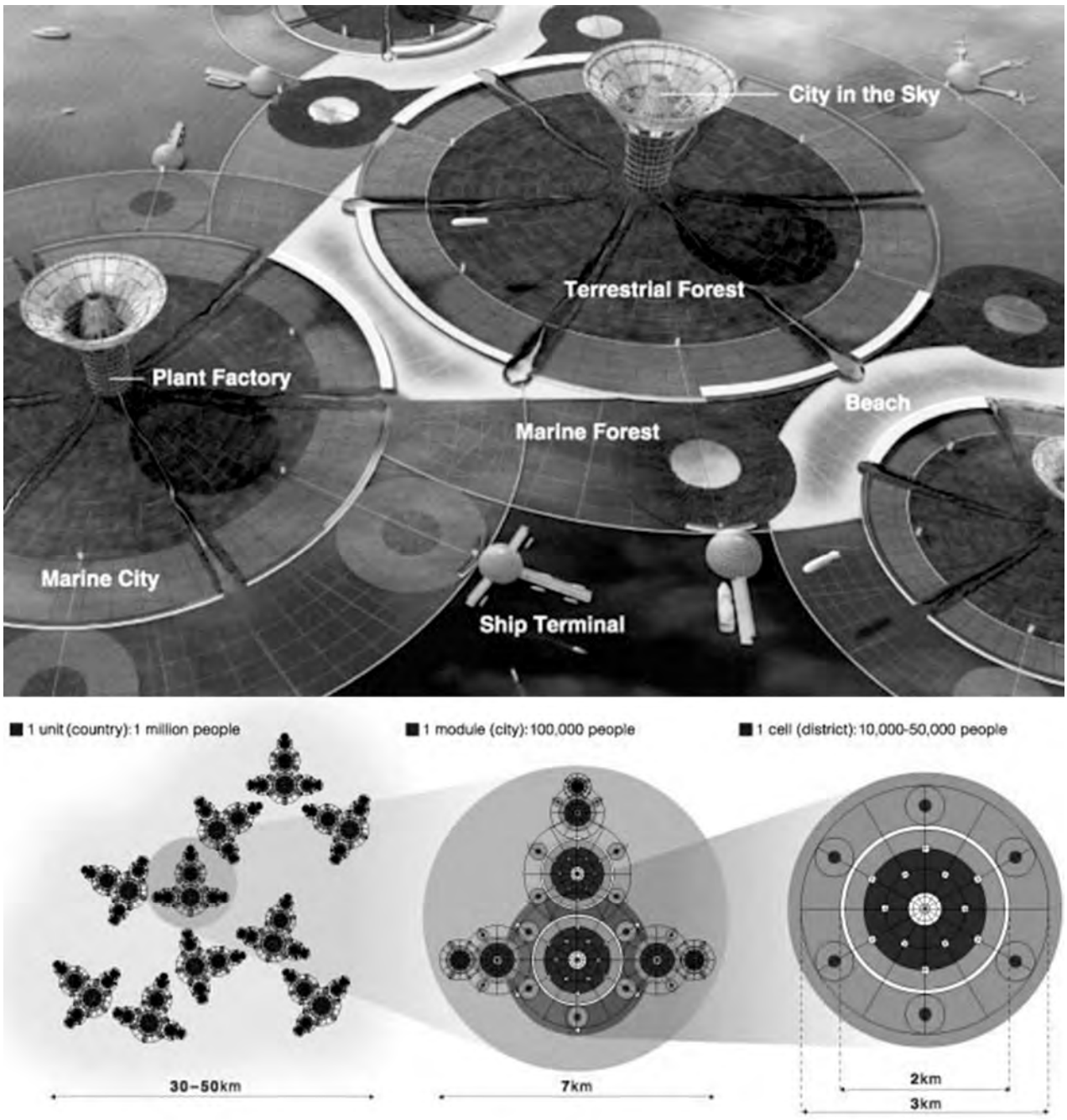

Рис. 4. Дезурбаністичні концепції поч. XXI ст.:
концепція Екополісу, 2009 р.

У цих концепціях головна увага зосереджувалась на забезпеченні гармонійного співіснування міста і довкілля, людини і природи. Тому поселення дезурбаністичного типу можуть належати до концепцій екологічної спрямованості.

Одночасно з висуненням різноманітних концепцій йшла також і теоретична робота, спрямована на вирішення екологічних проблем міста. У XX ст. зародився особливий напрям містобудівної теорії і практики – містобудівна екологія.

Розвиток концепцій міста можна подати в узагальненішому вигляді так:

– 1890-ті рр. – “місто-сад”, “лінійне місто”;

– 1900-ті рр. – “індустріальне місто”;

– 1930-ті рр. – “функціональне місто”;

– 1950–60-ті рр. – “просторове, мобільне місто”;

– 1980–90-ті рр. – средовищний підхід у містобудуванні, соціальна екологія міста;

– 1970–2000-ті рр. – "екоміcто", "стійке місто".

Можна помітити, що розвиток містобудівної теорії упродовж цього періоду характеризувався боротьбою двох містобудівних тенденцій: урбаністичної – технократичної за своїм характером, і дезурбаністичної – більше орієнтованої на вирішення питань екології середовища проживання. В одні періоди XX ст. панували тенденції урбанізму, в інші – тенденції протилежної спрямованості. В окремих концепціях яскраво зображено специфічні умови, які відповідають певним політичним, географічним, національним та іншим особливостям країн, в яких їх було створено.

Переважною тенденцією була урбанізація, в теорії і практиці містобудування панує технократичний підхід. Пік технократії припав на період глобальних війн (1914–1945 рр.), а залишкові явища проявлялися в подальший період (1945–1985 рр.). Це явище може бути зіставлене з процесами мілітаризації суспільства в країнах Європи і СРСР. У цей період велася політика великої концентрації економічних і людських ресурсів для підтримки здатності держав до ведення війн. Після 1960-х рр., коли великі військові конфлікти у світі завершилися, спостерігається різкий спад висунення урбаністичних концепцій.

Дезурбаністичні, або екологічні концепції розвивалися на межі століть: у кінці XIX – початку XX ст., коли "улюбленою" темою обговорення в суспільстві була ідея "міста-саду", і до кінця століття, коли різко активізувалися пошуки у напрямі екологізації міста і створення стійких поселень. У середині XX ст. спостерігається спад інтересу до цієї тематики.

В еволюції уявлень людини про майбутнє міст відображено вічні намагання людини створити середовище, максимально придатне для життя людини, стремління активно діяти на нього та передбачити напрям його подальшого розвитку.

Висновки

Очевидно, існує прямий зв'язок між спрямованістю розвитку суспільства і характером панівних містобудівних концепцій. Так, на прикладі XX ст. чітко видно, що в період війн і руйнувань актуальнішими в суспільстві були концепції урбаністичного (технократичного) характеру. У період творчої роботи і життєствердних віянь на перший план виходять дезурбаністичні, або, як вже зазначалось, екологічні концепції міста і розселення. Цей взаємозв'язок між громадським і містобудівним розвитком можна спробувати простежити і в інші історичні періоди на прикладах різних країн і народів.

Повертаючись до нашого часу, важливо зазначити таке. У XXI ст. розвиток світової спільноти прогнозується в руслі співпраці і взаємодопомоги між народами. Ця загальна спрямованість на творчу роботу повинна, очевидно, стати потужним стимулом для розвитку досліджень у галузі дезурбаністичних концепцій міста і систем розселення. Особливо актуальні методи, що розвиваються містобудівною екологією. У кінці XX ст. світова спільнота усвідомила, якою загрозою для екосистеми планети є міські поселення, що розростаються (рис. 4). Можна чекати, що в XXI ст. додаватимуться зусилля, спрямовані на створення нового, судячи з усього, типу поселення – міста, інтегрованого в природні екоцикли, – екоміста, які формуватимуть новий тип міського середовища.

1. Груза И. Теория города. – М.: Стройиздат, 1972. – 247 с. 2. Шимко В.Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование городской среды: Учебник / В.Т. Шимко. – М.: "Архитектура-С", 2006. – 384 с. 3. Косицький Я.В. Архитектурно-планировочное развитие городов. – М.: "Архитектура-С", 2005. 4. Пронин Е.С. Формирование городских центров. – М., 1983. 5. Вершинин В.И. Эволюция промышленой архитектуры: Учеб. Пособие / В.И. Вершинин. – М.: "Архитектура-С", 2007. – 176 с. 6. Посадський Б.С. Простір міста і міська культура (на зламі XX-XIX ст.): Монографія. – Львів: Видавництво НУ "Львівська політехніка", 2007. – 208 с. 7. Лунц Л.Б. Городское зелёное строительство. Учебник для кузов. Изд. 2-е, доп. и перераб. М.: Стройиздат, 1974. – 275 с; Григорьев В.А., Огородников И.А. Экологизация городов в мире, России, Сибири = Аналит. обзор / ГПНТБ СО РАН. - Новосибирск, 2001. - с. - (Сер. Экология. Вып. 63). 8. Григорьев В.А. Решение экологических проблем в градостроительных концепциях в период с конца XIX до конца XX вв. // Сибирская архитектурно-художественная. школа: Материалы Всероссийск. науч.-практ.

конф. (г. Новосибирск, 12 марта 2001). – Новосибирск, 2001. – С. 91. 9. Eugène Hénard. The Cities Of The Future [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.library.cornell.edu. 10. Іванов-Костецький С.О. Принципи архітектурно-функціональної реабілітації історичних промислових будівель і споруд: дис. канд. арх.: спец. 18.00.01 "Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури" / Іванов-Костецький Сергій Олексійович. – Л., 2011. – С. 25. 11. Utopies et avant-gardes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://utopies.skynetblogs.be. 12. La Città Nuova. Oltre Sant'Elia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecoinformazioni.wordpress.com. 13. The Automobile In Le Corbusier's Ideal Cities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mitpress.mit.edu. 14. Селим Хан-Магомедов. 40. Планировочная схема динамического города - "парабола" Н. Ладовского (город-ракета) и проблема реконструкции Москвы // Глава 2. Социалистическое расселение. Градостроительные концепции. Строительство новых городов // Книга вторая. Социальные проблемы //Архитектура советского авангарда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.alyoshin.ru. 15. Капустин П.В. Утопия в эволюции архитектурного проектирования. Часть III. Изображая утопию [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archvuz.ru. 16. Марина Облачева. Утопия. Город в пространстве, 1958 год. Иона Фридман // Wallpaper Русское издание, 01.06.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archi.ru. 17. The Metabolist Movement [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://architecturalmoleskine. blogspot.com. 18. Mesa City. Paolo Soleri [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dprbcn. wordpress.com. 19. Art Deco Architecture [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://decoarchitecture. tumblr.com. 20. Jean-Claude Bernard, du concept de la ville totale au Quartier de l'Horloge [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wmaker.net. 21. Some initial notes on the 8 billion city [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://8billioncity.com. 22. Груза И. Теория города… 23. Там само. 24. Arturo Soria Mata [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.alu.ua.es. 25. Город-сад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org. 26. Город с расчлененной планировочной структурой. Теория Элиэла Сааринена [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://townevolution.ru. 27. Груза И. Теория города… – С. 153. 28. Там само. – С. 151. 29. Broadacre City [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org; Груза И. Теория города… – С. 117. 30. Груза И. Теория города… – С. 135. 31. Кавтардзе Д.Н. Экология малого города // Экология малого города. – Пущино: АН СССР; МГУ им. М.В. Ломоносова, 1987. – С. 15. 32. Тетиор А. Н. Город и природа. – М.: Мос. гос. ун-т природообустройства, 1996. – 230 с. 33. Kennedy M., Kennedy D. Designing Ecological Settlements. – Berlin: Reimer, 1997. – 229 p. 34. Колясников В. А. Градостроительная экология Урала. – Екатеринбург: Архитектон, 1999. – 531 с.*